

Rapport

Nr 7/1996

Konsten att skapa ett problem

JämOs kamp mot sexuella trakasserier

Marie Söderqvist
Susanna Popova

Förord

Olika undersökningar om förekomsten av sexuella trakasserier på arbetsplatserna har fått stort genomslag i jämställdhetsdebatten de senaste åren. Successivt har kampen mot sexuella trakasserier trappats upp och i dag anser JämO att det, tillsammans med lönediskriminering, är den viktigaste frågan de har att arbeta med.

Men hur tillförlitliga är dessa undersökningar? I denna rapport granskar skribenterna Marie Söderqvist och Susanna Popova flera av de studier som utgör underlag för JämOs hållning.

Det visar sig att de har betydande metodologiska och statistiska brister. Inte minst är definitionen flytande av vad sexuella trakasserier egentligen är. I undersökningarna nämns exempelvis ovälkomna sexuella anspelningar, blickar, gester och tilltal oavsett om det skett enbart en gång eller om det upprepats.

Gränsen mellan vanligt mänskligt samspel och trakasserier löses upp, liksom gränsen mellan enklare förlöpnings och grova övergrepp.

Stockholm i mars 1996

Dick Erixon

Projektledare

Innehåll

Inledning	3
Definitioner	4
Refererade undersökningar	5
FRID-A-projektet	5
Stockholms universitet	10
Linköpings universitet	11
Högskolan i Karlstad	12
Uppsala universitet	13
Göteborgs universitet	15
Umeå universitet	16
Lantbrukshögskolans studentkår	16
BAO	17
Svenska Träindustriarbetareförbundet	17
Vetenskapligt undermåliga	18
JämOs ekonomi	19
Sammanfattning	20
Litteraturlista	22

Inledning

Sexuella trakasserier är ett laddat begrepp. Det signalerar övergrepp och utsatthet. Kvinnor som offer och män som brottslingar.

Som mycket annat är begreppet importerat från USA och är en direktöversättning av det engelska uttrycket "sexual harassment". I Sverige var fenomenet så gott som okänt fram till 1987. Ninni Hagman, som fick i uppdrag att genomföra en undersökning åt JämO (Jämställdhetsombudsmannen) hade innan arbetet inleddes varit på studieresa i USA. Där hade sexuella trakasserier "upptäckts", som hon skriver, i mitten av 70-talet. Inspirerat av amerikansk lagstiftning, och med en direkt översättning av det amerikanska uttrycket sexual harassment, dras projektet igång. Det döps till FRID-A, vilket ska uttydas kvinnoFRID på Arbetsplatsen.

Undersökningens resultat får stort genomslag, och JämO känner sig föranledd att på allvar ta sig an problemet med sexuella trakasserier. Kampen mot sexuella trakasserier på arbetsplatsen har därefter trappats upp, och i dag anser JämO att det är en av de två viktigaste frågorna de har att arbeta med.

Att det ligger till så, kan man läsa i en intervju i tidningen Akademiker (nr 1/94), i ett brev (dat 94-10-19) ställt till den nyttillträdda socialdemokratiska jämställdhetsministern Mona Sahlin samt i Jämställdhetsombudsmannens anslagsframställan för budgetåren 1997-1999.

I intervjun framför JämO att jämställdhetslagen måste skärpas. Den bör innehålla ett förbud mot sexuella trakasserier på arbetsplatsen. Lagen bör också medge att arbetsgivare som inte upprättar handlingsplaner mot sexuella trakasserier blir skyldiga att betala skadestånd.

I brevet till jämställdhetsministern skriver JämO:

Sexuella trakasserier på arbetsplatsen är enligt alla undersökningar, inhemska och internationella, ett stort och allvarligt problem på arbetsplatserna. Problemet är att det är 'dolt' och därför enligt många arbetsgivare ett 'icke existerande' problem.

Trots de allvarliga effekterna av sexuella trakasserier för den som drabbas och för verksamheten på arbetsplatsen är det ett problem som med vissa undantag inte uppmärksammas eller kartläggs i kampen mot

könsdiskriminering vare sig av samhället, arbetsgivare eller de fackliga organisationerna.

Därför önskar sig JämO:

... en regel i jämställdhetslagen som i vissa klart definierade situationer håller arbetsgivaren ansvarig om arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier på arbetsplatsen.

Ett sådant skadeståndsansvar bör aktualiseras om inte arbetsgivaren kan visa att han vidtagit de åtgärder som man rimligtvis kan ställa för att förhindra handlingen.

En sådan regel ställer krav på arbetsgivaren att vidta preventiva åtgärder och fastställa riktlinjer, att se till att åtgärder och riktlinjer förs ut i organisationen och att riktlinjerna och åtgärderna kontinuerligt följs upp.

Sexuella trakasserier anses alltså vara ett stort och utbrett problem, och de som utsätts anses vara många och lida i det fördolda. JämO ser som en av sina största uppgifter att få ett slut på de sexuella trakasserier som sägs florerat på arbetsplatser, universitet och högskolor. Men vad är då sexuella trakasserier?

Definitioner

Jämställdhetslagens 6 § säger att arbetsgivaren är skyldig att verka för att ingen utsätts för sexuella trakasserier på arbetsplatsen. I 22 § i jämställdhetslagen förbjuds arbetsgivare att trakassera en arbetstagare som avvisar arbetsgivarens sexuella närmanden. Exempel på förbjudna trakasserier är att arbetstagaren fräntas arbetsuppgifter, går miste om någon förmån eller på annat sätt behandlas oförmånligt i förhållande till arbetskamraterna.

I brottsbalken straffbeläggs ofredande, sexuellt ofredande och sexuellt utnyttjande.

I Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter mot kränkande särbehandling i arbetslivet står att

§ 2 Arbetsgivaren skall planera och organisera arbetet så att kränkande särbehandling så långt som möjligt förebyggs. § 3 Arbetsgivaren skall klargöra att kränkande särbehandling inte kan accepteras i verksamheten.

Och som kränkande särbehandling nämns bland annat sexuella trakasserier.

Med anledning av ovanstående lagar och författningar är det svårt att dra slutsatsen att sexuella trakasserier är ett oreglerat och bortglömt problemområde.

JämOs definition av sexuella trakasserier lyder:

Som sexuella trakasserier betraktas varje slag av ovälkommet sexuellt uppträdande i ord eller handling i arbetet som leder till att en person känner sig förnedrad, stressad eller på annat sätt illa till mods.

Exempel på sexuella trakasserier är:

- ovälkomna förslag eller krav på sexuella tjänster
- tafsande eller annan ovälkommen beröring av sexuellt slag
- ovälkomna sexuella anspelningar, blickar, gester, tilltalsord
- 'runda ord', pornografiska bilder
- nedsättande skämt om det kön du tillhör

En enskild händelse kan vara sexuellt trakasserande om den är tillräckligt allvarlig. (Sexuella trakasserier i arbetslivet, Broschyr, JämO)

Med den vida definition JämO använder sig av blir frekvensen av sexuella trakasserier väldigt hög. Eftersom det är den utsattes uppfattning av händelsen som avgör huruvida det är ett fall av sexuellt trakasserier, klassas även helt omedvetna beteenden som sexuella trakasserier. Det som förövaren menat som ett skämt, eller rent av en komplimang, kan alltså bli ett fall av sexuellt trakasserier.

Det leder till att de tal som förts fram gällande antalet offer för sexuella trakasserier också innehåller fall som de flesta skulle anse vara mycket harmlösa. Dessa incidenter är knappast ens möjliga eller önskvärda att försöka lagstifta bort. Detta blir tydligt vid en genomgång av några av de vanligast förekommande undersökningar som refereras när sexuellt trakasserier diskuteras.

Refererade undersökningar

FRID-A-projektet

Rapporten från JämO, kallad FRID-A-projektet, publicerades 1987. Arbetsmarknadsdepartementet hade bistått med pengarna till undersökningen. För att ta reda på hur många som var sexuellt trakasserade, skickade man ett frågeformulär till 4 220 kvinnor i olika förbund inom TCO och LO.